

BO
ZAR

J A A R
V E R S L A G
2 0 1 9

VOOR WOORD

In tijden van crisis hunkeren we naar een nieuwe start. De schokken die gepaard gaan met de transities die de wereld vandaag doormaakt, zorgen voor onzekerheid, angst, onbegrip en in het ergste geval: geweld. Op alle domeinen wordt koortsachtig gezocht naar een doorstart. De wereld moet herboren worden. Of nog: een nieuwe 'renaissance' beleven. Maar ook dat woord uit de kunst- en cultuurgeschiedenis zorgt voor tandengeknars en is aan een transitie toe. Kunnen we het nog wel gebruiken?

Denk aan de discussie rond 'De Gouden eeuw' in de Nederlandse musea. Vermeer, Rembrandt, Bredero, Hooft, Vondel, Spinoza: wat is daar nu mis mee? Wel, voor niet iedere burger had de Hollandse zeventiende eeuw een gouden glans. Het was een periode van hoge armoede en slavenhandel. Het Museum van Amsterdam schrapt prompt het begrip 'Gouden eeuw'. Het Rijksmuseum behoudt het in al zijn glorie. In woorden kruipt geschiedenis. Woorden veranderen samen met samenlevingen van betekenis. Het is de taak van cultuurhuizen om naast de schoonheid en de rijkdom ook de negatieve kanten te belichten. Soms krijgen kwetsende betekenissen de bovenhand. Dan kan je maar beter andere woorden zoeken.

De renaissance begint in Italië in de eerste helft van de 14de eeuw, in onze streken een eeuw later. Maar het begrip zelf werd pas in de negentiende eeuw gemunt door de Zwitserse kunsthistoricus Jacob Burckhardt in *Die Kultur der Renaissance in Italien*. Bij renaissance denk je o.a. aan Da Vinci en Raphael, aan de Vlaamse primitieven en Franco-Vlaamse polyfonisten, Erasmus en Pieter Bruegel. En dankzij de retrospectieve bij BOZAR hopelijk opnieuw aan Bernard van Orley, spilfiguur van de renaissance in Brussel. Van Orley en Bruegel waren net geen tijdgenoten. De wisselwerking verliep vooral via de wandtapijten van Van Orley. Er is een belangrijk verschil: Bruegel werpt een blik op de volkse wereld, op dorpspleinen en boerenbruiloften, niet op de besloten, hogere kringen zoals Van Orley. Die was kind aan huis aan het hof van Maria van Hongarije, landvoogdes van de Nederlanden, en later bij haar roemruchte broer, Karel V, Keizer van een Rijk waar de zon nooit onderging. Zijn paleis lag op de Coudenberg, vlak naast het huidige Paleis voor Schone Kunsten.

De 'oerbetekenis' van renaissance leidt soms tot de gedachte dat het een eenzijdig Europees en christelijk verhaal zou zijn. Maar de renaissance in Europa was er nooit gekomen zonder moslimgeleerden als Ibn Rushd (Averroes), die de kennis van de antieke oudheid ontsloten en de filosofie en de wetenschappen naar een hoger niveau tilden. Er vonden overal ter wereld 'renaissances' plaats. De moslimwereld beleefde vanaf 1850 een 'renaissance' (Al-Nahda). 'De Afrikaanse renaissance' ontkiemde na de Tweede Wereldoorlog en leidde tot de dekolonisatie en de post-apartheidsagenda. We zijn er nog lang niet klaar mee, met de dekolonisering van de geesten. En een cultuurhuis als BOZAR zal nooit klaar zijn met zijn transformatie. Inclusie is een veranderingsproces van lange adem. Met het programma van BOZAR als 'Europees huis voor cultuur' stonden de deuren aan de Ravensteinstraat 23 wagenwijd open in 2019. O.a. naar Afrika met het jaarlijks festival Afropolitan en de zomertentoonstelling *IncarNations. African Art as Philosophy*. Naar Rusland met de Russian Turn en *The Twelfth Time Zone. A Contemporary Art Report from Russia*. Muzikanten brachten luisteraars o.a. naar Syrië, Turkije, Iran, Algerije, Marokko, Senegal, Tanzania, Congo, Mali, Madagaskar, Argentinië, Cuba... Het zijn uitnodigingen om in hartje Brussel op reis te gaan en de eigen comfortzone te verlaten. Een geslaagde reis verandert de reiziger. Hopelijk zijn er onderweg boeiende contacten gelegd. Misschien kwamen er nieuwe liefdes tot stand?

Uit je comfortzone

MISSIE

BO ZAR

Als oudste en grootste kunstenhuis van België wil het Paleis voor Schone Kunsten model staan voor het Europese cultuurhuis van de 21ste eeuw. Het overkoepelende culturele project BOZAR combineert de werking van een dynamisch concert- en tentoonstellingshuis met een ondersteunende multidisciplinaire werking, reflectie en onderzoek op de raakvlakken tussen kunst en samenleving. In alle projecten plaatst BOZAR de wisselwerking tussen een divers publiek, cultureel erfgoed en de verbeeldingskracht van kunstenaars centraal. Vanuit deze artistieke kernopdracht werpt BOZAR zich op als een actieve bemiddelaar voor cultuur-maatschappelijke verandering en sociale inclusie.

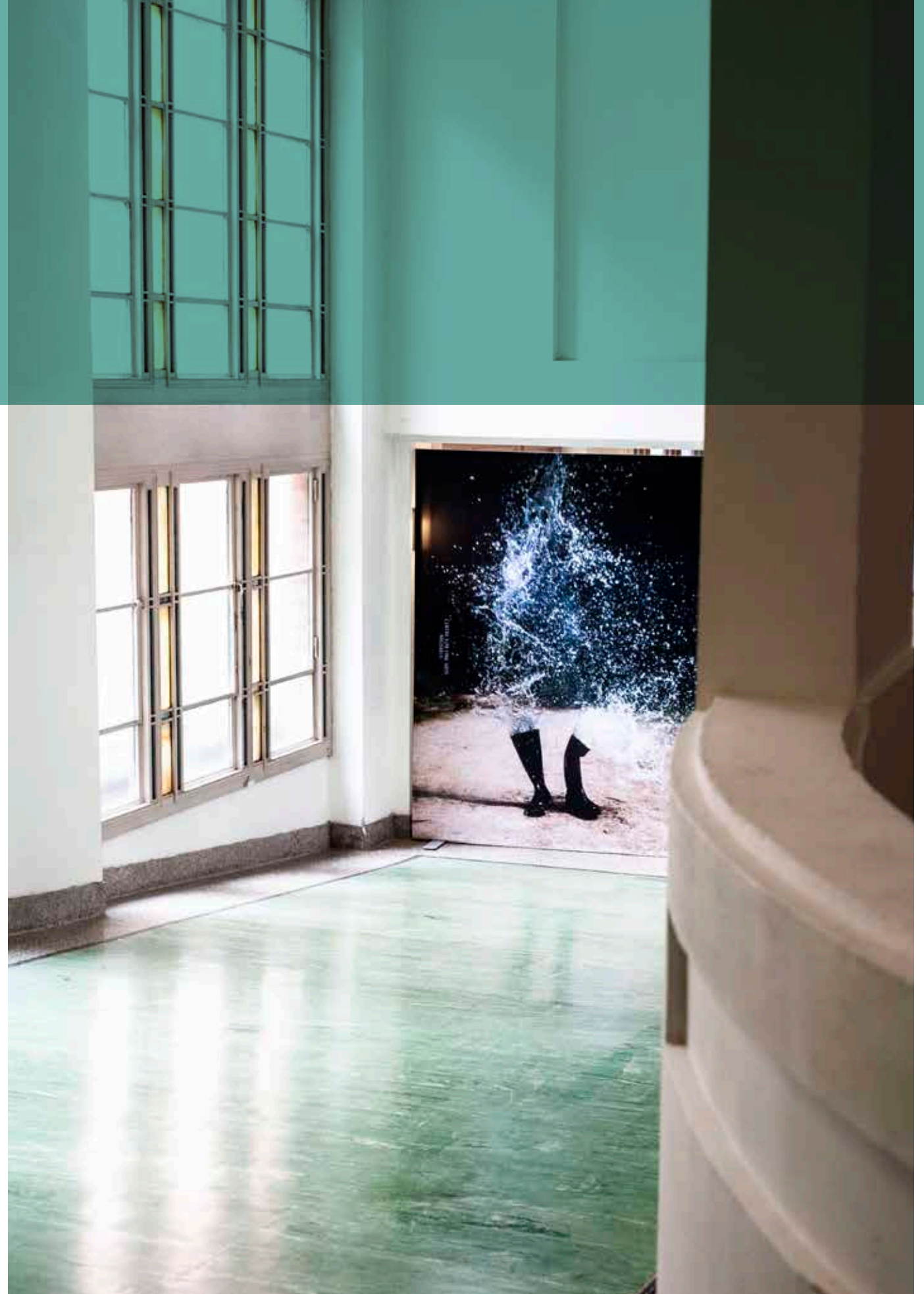

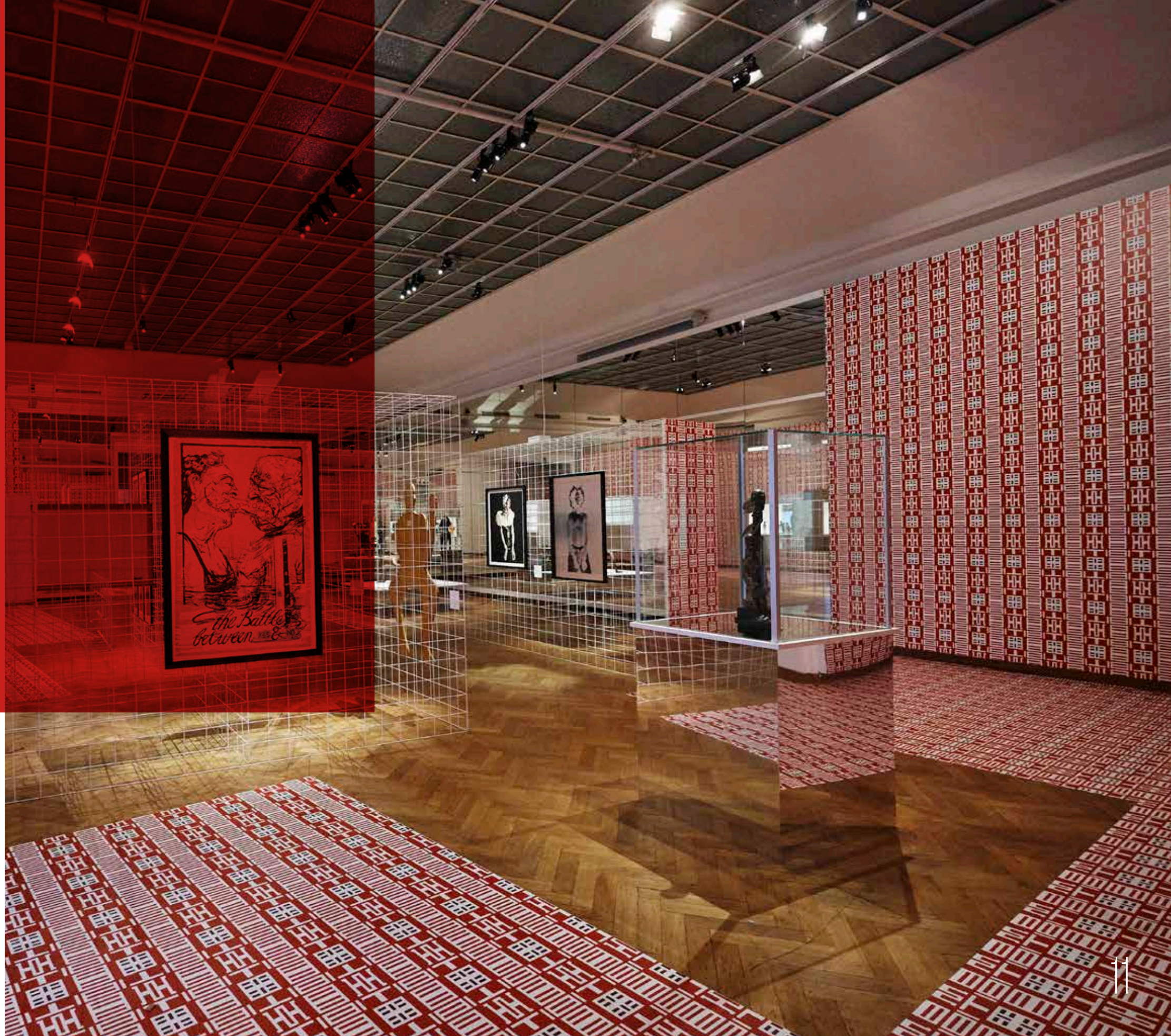

Maatschappelijke verandering

Wie recent het nieuws heeft gevolgd, beseft ongetwijfeld dat onze maatschappij voor een keerpunt staat. Als instelling met als enige bestaansreden een divers publiek te bedienen (uit Brussel, België en daarbuiten), worden onze activiteiten gestuurd door vrijheid van meningsuiting, sociale rechtvaardigheid en verantwoordelijk wereldburgerschap. Brussel wordt gekenmerkt door een haast oneindige diversiteit, maar ook ongelijkheid en een meervoudige identiteit. De taak van het Paleis voor Schone Kunsten (BOZAR) bestaat er dus in ervoor te zorgen dat alle bezoekers zich welkom voelen en dat we relaties opbouwen die verder gaan dan eenmalige of jaarlijkse evenementen, om specifieke gemeenschappen aan te spreken.

Het is ons doel om sociale cohesie en culturele participatie te stimuleren, en dat doen we aan de hand van een duurzame, holistische inclusiestrategie naar onze medewerkers, programmering, bezoekers, partners en ruimte toe. Op die manier doorbreken we de silo's die mede hebben geleid tot de huidige hyperpolarisatie, kunnen we hoe en met wie we werken anders aanpakken en onze instelling op de goede weg zetten met betrekking tot solidariteit en de maatschappelijke uitdagingen die we vandaag zien. Met dit doel voor ogen zullen we een proces van reflectie en verandering doorlopen, waarbij we de realiteit en onze doelstellingen tegen elkaar afwegen.

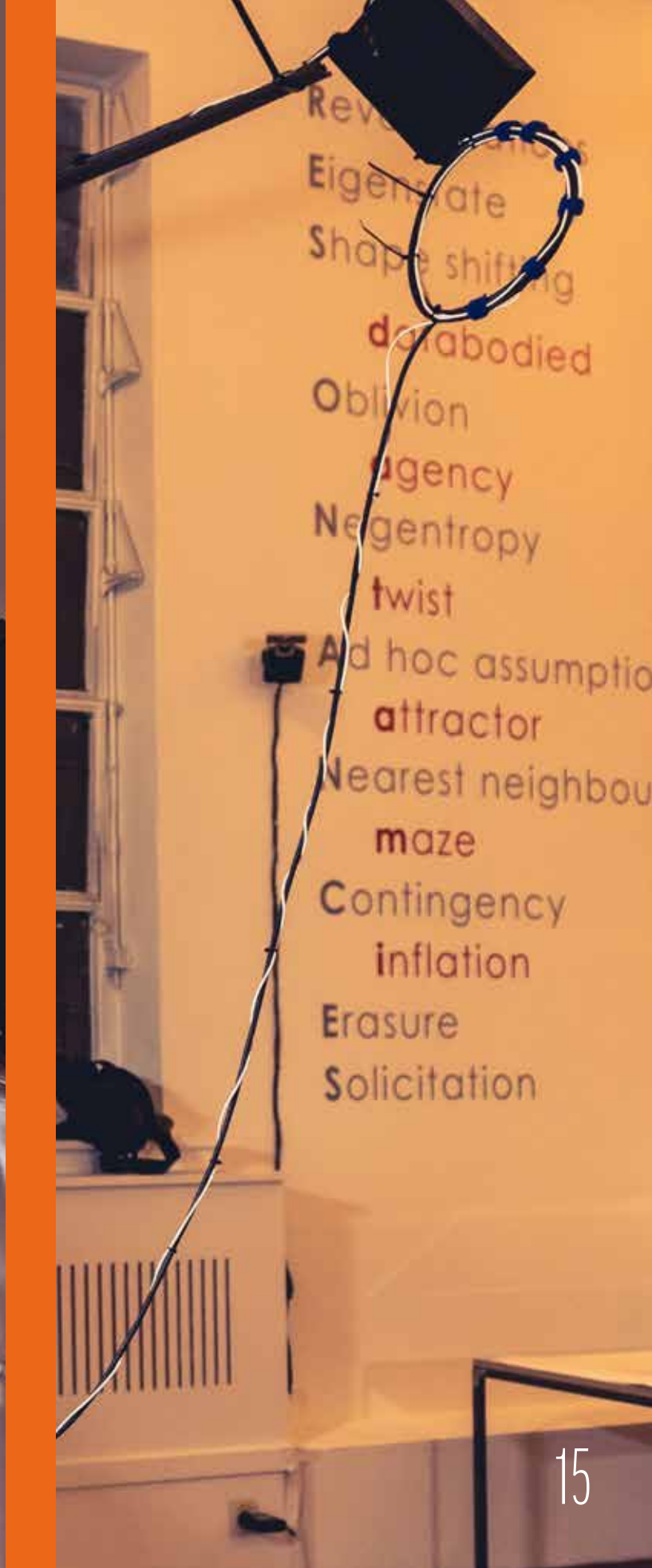

De waarde van artiesten

Eén onderwerp voor die reflectie is de manier waarop we artiesten en culturele spelers engageren en ondersteunen, en dan met name de jonge, 'opkomende' talenten. Zowel in België als daarbuiten moeten te veel kunstenaars in een preciaire financiële situatie aan de weg timmeren. Ze worden daarbij gehinderd door onduidelijke statuten en/of slechte toegang tot infrastructuren. BOZAR draagt dus een enorme verantwoordelijkheid binnen dit artistieke ecosysteem. Sinds 2002 kon BOZAR via zijn talrijke activiteiten naar schatting 60.000 kunstenaars en culturele werkers ondersteunen. Dat zijn onder andere schilders, muzikanten, schrijvers, maar ook talloze kunststudenten, licht- en geluidstechnici, curatoren, architecten, art handlers, gidsen, producers, regisseurs, wetenschappers, en nog veel meer. In 2019 zette BOZAR een volgende stap door nieuwe kansen te creëren voor jonge kunstenaars, zoals de mogelijkheid om in verschillende settings te werken: in artiestenresidenties, scholen, moderne Europese gebouwen, of ook in Roemenië tijdens het Roemeense EU-voorzitterschap. Bovendien trekt BOZAR elk jaar Europese financiering aan via verschillende Europese programma's ter promotie van de mobiliteit van kunstenaars. Zo kunnen we samenwerken met individuele artiesten en kleinere organisaties uit binnen- en buitenland.

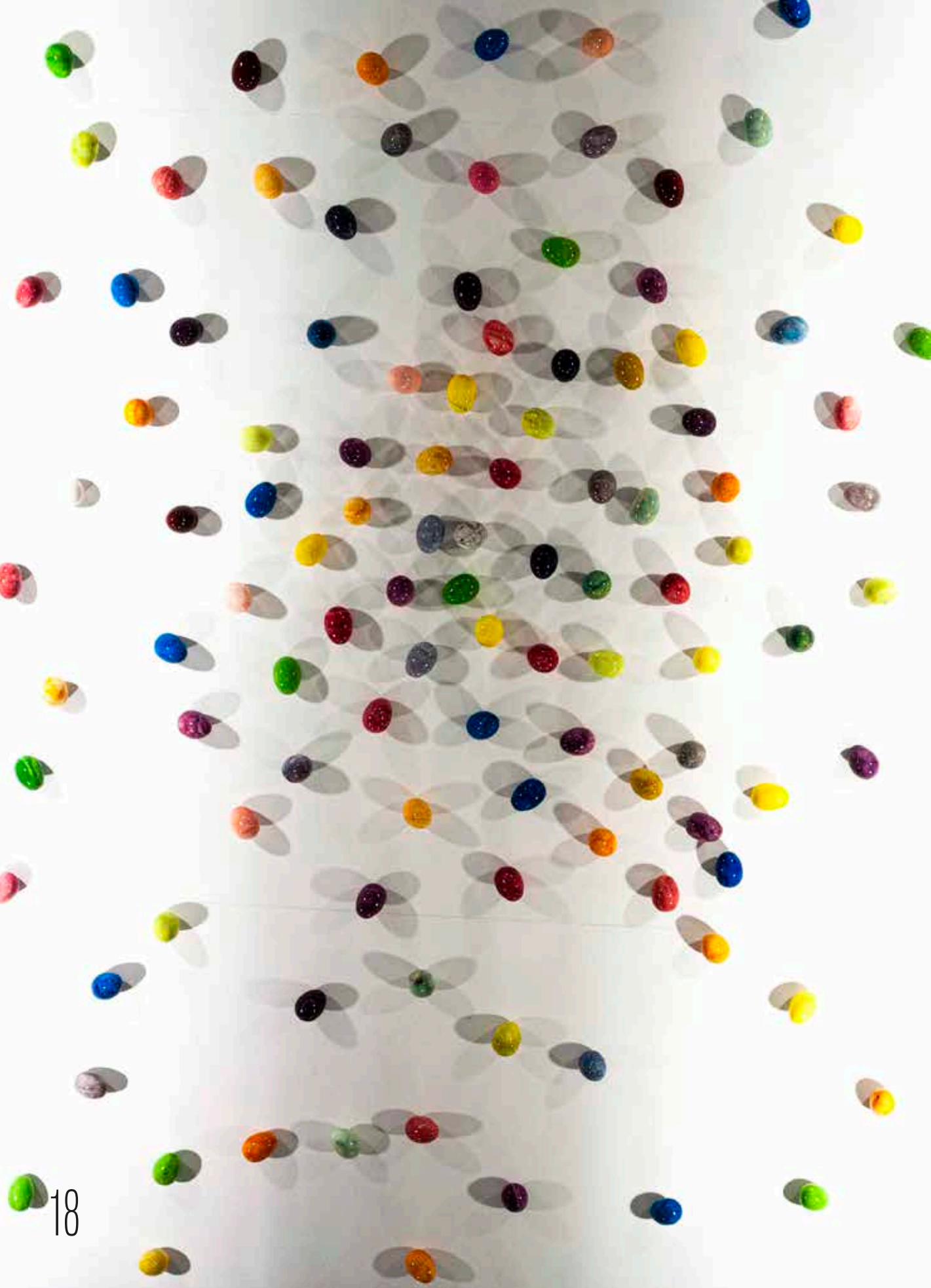

Wereldwijde uitdagingen

BOZAR blijft zich ook bezinnen over de grote problemen waar onze hele verbonden wereld mee kampt. We verdiepten ons in vraagstukken zoals migratie, duurzame ontwikkeling en culturele diversiteit, en probeerden bruggen te slaan tussen de kunst- en andere sectoren, waaronder wetenschap, economie en technologie. Alle bovenstaande overwegingen werden door BOZAR in zeven langdurige verbintenissen gegoten, die de toekomstige programma's en samenwerkingen van onze instelling van nu tot 2030 mee vorm moeten geven: Diversiteit en inclusie; erfgoed en creatie; wetenschap en onderzoek; stad en burgers; Europees cultureel erfgoed; klimaat en welzijn.

1.226.721
Totaal aantal
bezoekers

27.500
BOZAR OPEN AIR

173.802
CONCESSIONS

101.050
AUDIENCE
ENGAGEMENT

188.622
EXTERNAL
EVENTS

102.728
LITERATURE
- AGORA -
THEATRE - LAB

27.966
CINEMA

163.318
MUSIC

441.735
EXPO

2019 CIJFERS

HIGHLIGHTS 2019

Nowruz - Celebrating the new year on the Silk Roads

24.03.2019

Van Anatolië tot China is Noroëz het belangrijkste feest van het jaar. De viering is opgenomen in de Unesco-lijst met immaterieel cultureel erfgoed en viert de komst van de lente met muziek, dans en zang.

John Zorn

23.03.2019

De eclectische meester is niet bang van experiment en ging dan ook gretig de uitdaging aan om ongehoorde kanten van het gerestaureerde orgel van BOZAR te verkennen. Een memorabele avond in samenwerking met Klarafestival.

MUSIC

Cubalandz - Contemporary Cuban art : music, dance, visual arts

15.06.2019

Dit jaarlijkse festival is gewijd aan het beste van de hedendaagse Cubaanse cultuur, met concerten, dans, tentoonstellingen, dj-sets en activiteiten voor het hele gezin.

Organ Night Fever

14.09.2019

Het gerestaureerde orgel trad opnieuw in dialoog met beurtelings percussie, koor, stille film, jazz en electronics. De Organ Night Fever is uitgegroeid tot een model van transversaliteit dat een erg divers en jong publiek aantrekt.

Nuits sonores

03-06.10.2019

Een bruisende electro-vierdaagse samen met Kanal-Centre Pompidou en andere instellingen in de Brusselse kanaalzone, met centraal de uitverkochte BOZAR Takeover. Met DJ-sets, industry talks, kids disco, en wetenschap en innovatie rond club life.

Nordic Festival

10-20.10.2019

De dynamische samenwerking met de Noordse landen groeide uit tot een echt breed, multidisciplinair festival met klassiek, jazz, electronics, folk, film, design, het Noorderlicht en een stevige dosis *hygge*.

Sufi Night

26.10.2019

Ömer Tuğrul Inançer en het Istanbul Turkish Historical Music Ensemble slaagden erin om bij BOZAR een authentieke devran-ceremonie te creëren. Een unieke, transcendente avond en het bezwerende eindresultaat van jarenlange voorbereidingen en diplomatie.

Pittsburgh Symphony Orchestra, Manfred Honeck + Igor Levit

07.11.2019

Een van de beste orkesten van de wereld, een grote chef, en een pianist wiens weg naar de wereldroem voor een groot deel op ons podium liep. Het soort muzikaal moment dat je in ons land enkel bij BOZAR kan beleven.

Keith Haring

06.12.2019-21.07.2020

30 jaar na de dood van de Amerikaanse kunstenaar plaatst deze retrospectieve Harings werk resoluut in het kader van zijn activisme. Zijn visuele kracht en de relevantie van zijn sociale boodschappen blijken sterker dan ooit te resoneren bij het publiek. *Artist Talks* door vrienden en tijdgenoten en performances rond verzet en LGBTQ-issues omkaderen de expo.

Bernard van Orley. Brussel en de renaissance

19.02-26.05.2019

Schilderijen, tekeningen en monumentale wandtapijten keerden uitzonderlijk terug vanuit de grootste museumcollecties ter wereld voor deze herontdekking van een Brussels renaissancemeester – met jubelende recensies in de internationale pers als gevolg. Een nieuw videowerk van Anouk De Clercq vormde een radicale en kritische update van Van Orleys iconografie; de samenwerking met andere instellingen resulteerde in een heus Van Orley-parcours door de stad.

Brancusi

02.10.2019-02.02.2020

De transversale context van de iconische beeldhouwer via de fotografie, muziek en dans van zijn tijd werd gespiegeld in de hedendaagse interpretaties en interventies van kunstenaars als Anne Teresa De Keersmaeker in deze bijzonder succesvolle samenwerking met EUROPALIA ROMANIA.

The 12th Time Zone. A Contemporary Art Report from Russia

28.06 – 08.09.2019

Deze tentoonstelling nam het publiek mee op sleeptouw naar de fictieve 12e tijdzone, waar zich een bruisende Russische hedendaagse kunstscene ophoudt. De expo is het resultaat van een 9.289 kilometer lange kunstexpeditie in het kader van het project NEMOSKVA (Meer dan Moskou), die het traject van de beroemde trans-Siberische spoorlijn door 11 tijdzones aflegde en halthield in de minder bekende steden. In samenwerking met het Russische Nationale Centrum voor Hedendaagse Kunst werden zowel internationaal bekende als opkomende talenten uit deze steden in de kijker gezet.

CINEMA

16-20.01.2019

Bridges - East of West film days

Succesvolle 2de editie van het festival dat de verschillende facetten belicht van de filmproductie in de rand van Oost-Europa tussen Sovjeterfenis en eigentijdse artistieke emancipatie. Met een professioneel evenement dat regisseurs samenbracht met Belgische producenten.

26-28.09.2019

UFA Film Nights

Drie avonden op rij kreeg je de kans om een gerestaureerd meesterwerk uit de stille film te (her)ontdekken met een gloednieuwe, live muziekbegeleiding. Met een klassieke, een urban, en een familieavond bereikt dit transversale project een ruim en divers publiek.

11-15.12.2019

Are You Series - 7th Edition

Het enige Belgische festival gewijd aan TV-series en nieuwe audiovisuele narratieven kende een geslaagde zevende editie met meer dan 2.200 bezoekers. Ook de professionele wereld tekende present voor *Serial Dating* en *Pitching Sessions*. De uitverkochte vijfdaagse Brussels Virtual Week toonde tijdens het festival het beste in VR van 2019.

LITERATURE

Retour en Flandre

17.02.2019

Project op de Foire du Livre 2019 waarbij Franstalig-Belgische auteurs Vlaanderen (gastregio van de beurs) bezochten en hun ervaringen neerschreven en vertelden. Dit evenement kon op opvallend ruime mediabelangstelling rekenen.

Meet the writer:

Siri Hustvedt

02.10.2019

De bekende Amerikaanse romanschrijfster van bestsellers is ook een gelauwerde non-fictieschrijver, met name haar essays over mentale gezondheid. Bij BOZAR sprak ze openhartig over kunst, ons brein en haar meest recente boek *Memories of the Future*.

29.03.2019

BREXIT: GOODBYE, HELLO

Een excentrieke, vaak recalcitrante avond met literatuur (Ali Smith, Jonathan Coe, Sulaiman Addonia) en muziek (Ian Bostridge, Nicolas Altstaedt) als niet-afscheidscadeau voor de UK. Samen met Klarafestival en Passa Porta festival.

AGORA

Alain Badiou over het ware leven

10.05.2019

In de aanloop naar de Europese verkiezingen, en in samenwerking met de Vrije Universiteit Brussel, hield de legendarische Franse filosoof een bevoegen pleidooi, gericht aan de jeugd, met een oproep tot egalitarisme en universalisme.

La Pile

10-25.05.2019

Deze sterk lokaal verankerde expo (Sint-Gillis wijk Zuidstation), opgezet door City Mine(d), onderzocht op een open manier hoe energie properder, eerlijker, gedeelder, en lokaler kan worden aangepakt.

Kinderen van het verzet (discussie)

02.12.2019

Na evenementen rond de tv-reeksen *Kinderen van de collaboratie* en *Kinderen van de kolonie* werd de succesvolle samenwerking met Canvas in 2019 verdergezet met dit debat rond *Kinderen van het verzet*.

THEATRE & DANCE

Artist's Talk, Gianina Carbanariu

21-22.02.2019

Het werk van Roemeense theatermaakster Gianina Carbanariu biedt een alternatieve kijk op het Roemenië van vandaag, maar stelt ook meer universele vragen over de visie van het Westen op vooruitgang en succes. In het kader van het Roemeense Voorzitterschap van de Raad van Europa.

Allegory of the Painted Woman, Alexis Blake

23.03.2019

Deze multidisciplinaire performance onderzoekt subjectiviteit, gender en representatie langs een reeks vrouwelijke poses uit kunstwerken van de Renaissance tot het vroege modernisme, in dialoog met de werken van Bernard van Orley. In samenwerking met Performatik (Kaaithater).

Swimming in Gravity, Steve Paxton

25.03.2019

Helder en met een vleugje humor tastte de legendarische choreograaf de grenzen van ons bewustzijn af met een lezing, een installatie en de voorstelling van de Franse vertaling van zijn boek *Gravity*, waarin hij terugblijkt op een leven onder invloed van deze fysieke natuurkracht.

LAB

STUDIOTOPIA

BOZAR neemt de leiding in een gloednieuw driejarig Europees programma met acht institutionele partners waarin kunstenaars en wetenschappers samenwerken rond duurzaamheid, de klimaatsverandering en gezondheid.

Memes, Paintings and AI Conference

06.11.2019

Lezing en debat waarin Luc Steels (A.I. VUB Lab) en wereldvermaard kunstenaar Luc Tuymans de samenwerking en wisselwerking onderzochten tussen 'traditionele' schilderkunst en artificiële intelligentie.

Hackivate The City

15-17.11.2019

Jongeren uit kansarme wijken van Brussel gingen tijdens stages bij Gluon aan de slag met professionals van het Lab van de Erasmushogeschool rond 'wearable technology'. Reflecties rond mode, duurzaamheid, en technologie resulteerden in de creatie van prototypes en een expo bij BOZAR.

ARCHITECTURE

04.04-23.06.2019

DierendonckBlancke - Praxis

Deze monografische expo werd vergezeld door een publicatie i.s.m. A+ Architecture en Koenig Books. De tentoonstelling werd ook geselecteerd voor de architectuur biënnale São Paulo en reisde naar Brazilië in het najaar van 2019.

25.09.2019-19.01.2020

BAUKUNST - Performance and Performativity

De tweede tentoonstelling in de nieuwe reeks rond Belgische architectenbureaus die de voorbije jaren internationaal furore maakten draaide rond het Brusselse BAUKUNST. Er verscheen ook een publicatie i.s.m. Koenig Books.

22.10.2020

David Chipperfield - Lecture

De gerenommeerde Britse architect gaf een lezing in een bomvolle Grote Zaal Henry Le Boeuf en deelde zijn inzichten over de architecturale spanning tussen behoud van historisch erfgoed en vernieuwende, stedelijke functies.

AUDIENCE ENGAGEMENT

Team Audience Engagement werkt samen met een

80-tal freelance kunstbemiddelaars

(gidsen, muziekpedagogen, bemiddelaars, zangdocenten...),

2 vrijwilligers

en een

6-tal stagiaires

op jaarbasis.

Record rondleidingen

2019 was een absoluut topjaar op het gebied van groepen en rondleidingen: 3353 groepen bezochten de BOZAR-tentoonstellingen, 86% van de groepen koos voor een rondleiding met een BOZAR-gids, 20% van de rondleidingen waren met schoolgroepen.

Walk With Me

In het kader van de tentoonstelling *Keith Haring* startten we in 2019 met een nieuwe serie rondleidingen, geïnspireerd op de *New Narratives Tours* van Amsterdam Museum. In de reeks *Walk With Me* neemt een gastspreker van buiten de museummuren je mee op een persoonlijke wandeling door de tentoonstelling met een persoonlijk verhaal rond thema's als gender, religie, culturele identiteit en seksuele oriëntatie.

Bring Your Kids

Naast de vaste interactieve familieconcerten, festivals, installaties en Family Days introduceerde BOZAR in september 2019 'Bring Your Kids', een label dat we geven aan concerten uit de reguliere programmatie waarvan we vinden dat ze toegankelijk zijn voor een breed publiek, en dus ook voor families – met groot succes!

31.3.2019 Family Day in de tijd van Bruegel

BOZAR en haar partners traptten het Bruegeljaar af met workshops en verhalen rond de tentoonstellingen *Bernard van Orley* en *Prenten in de eeuw van Bruegel*. De ondergrondse doorgang naar het Coudenbergpaleis werd uitzonderlijk opengesteld voor een schattenjacht. Maar liefst 1024 bezoekers namen deel aan deze Family Day. In samenwerking met: Coudenbergpaleis, Openluchtmuseum Bokrijk, Koninklijke Bibliotheek van België, Hallepoort, Dilbeek en WAUW (Workshops d'Architectu(u)r(e) & Urbanisme Workshops), Kasteel van Gaasbeek en Flanders state of the Art.

CAMPUS SAINT-JEAN

Gedurende 100 uren (van september 2018 tot mei 2019) namen 60 leerlingen deel aan workshops zang in hun klas, in het kader van het taalbeleid. De jongeren schreven een eigen tekst op het lied "Tout oublier" van het Belgische duo Angèle en Roméo Elvis. Dit lied werd door hen ingezongen in de studio, en weerklinkt voortaan als schoolbel op hun school. In samenwerking met: Campus Saint Jean, Fondation Futur 21.

25.09 & 02, 09, 16.10.19

Workshops in Cultureghem

In de aanloop naar de grote Keith Haring-retrospectieve organiseerde BOZAR thematische workshops voor +/- 400 kinderen op de Abattoir-site in Kuregem (Anderlecht). In samenwerking met: Cultureghem, Fais le trottoir, Circus zonder Handen & Mirándolo.

04.05 AND 05.05.2019 SINGING BRUSSELS CELEBRATION WEEKEND

Op dit gratis zangfestijn ontmoette het publiek honderden zangpro's, ensembles, coaches en amateurs die zin hebben om samen te zingen. Een dertigtal koren, opgesteld op verschillende locaties in het Paleis voor Schone Kunsten, nodigden de bezoekers uit om de rijke diversiteit aan koormuziek te ontdekken.

04.05.19 CANTANIA - Quartier Liberté

Dit participatief zangproject voor kinderen uit de tweede en derde graad van de lagere school verankert zingen weer duurzaam in de klas, stimuleert de eigenwaarde van de leerlingen en bevordert het samenhangsgevoel. Een speciaal voor het project gecomponeerd vocaal werk wordt in schoolverband aangeleerd onder leiding van de leerkrachten. Tijdens twee slotconcerten met het Belgian National Orchestra kwamen alle deelnemers samen in BOZAR om dit werk te zingen tijdens het Singing Brussels Celebration Weekend. 582 leerlingen en 37 leerkrachten deden mee, met 3196 deelnemers voor de concerten.

Initiatieven op lange termijn

Next Generation Please!

09.05-28.07 2019

Next Generation, Please! brengt jongeren, politici en artiesten uit heel Europa samen en laat ze een jaar lang nadenken over de toekomst van onze Europese samenlevingen. BOZAR bundelt hun ideeën, verhalen en dromen in een jaarlijkse tentoonstelling van (video-)installaties, performances, fotoreeksen, films ... Met de financiële steun van het programma Creative Europe van de Europese Unie.

Leerstoel Mahmoud Darwish

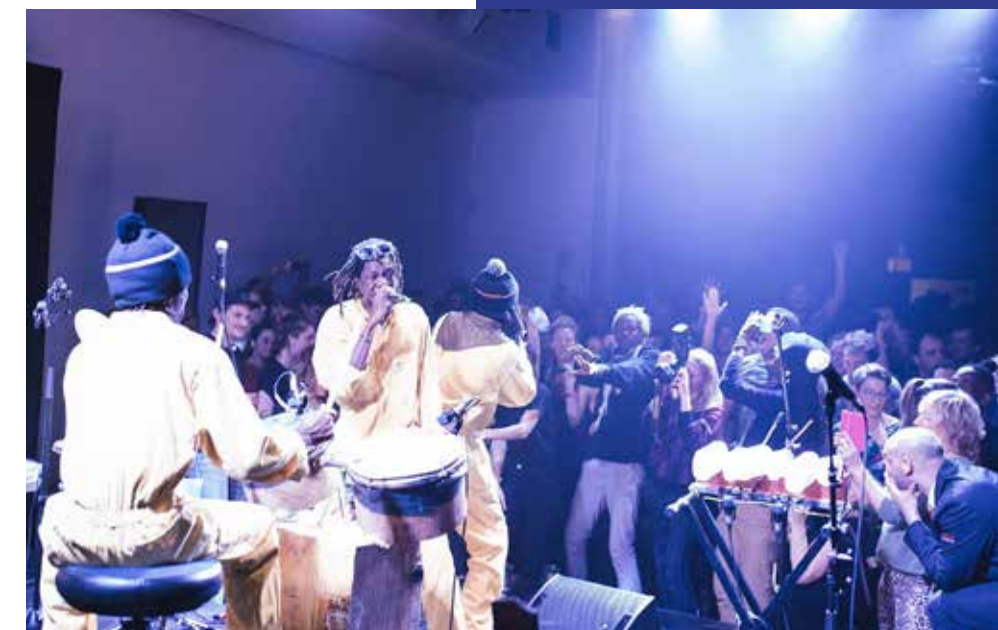
01.10.2019

May He Rise and Smell the Fragrance van Ali Chahrour (Beiroet) was naast een dansvoorstelling ook een rituele ceremonie die de grens tussen leven en dood opzoekt. Deze voorstelling maakte deel uit van de Leerstoel Mahmoud Darwish, die sinds 2016 gefinancierd wordt door de Fédération Wallonie-Bruxelles met als doel de samenwerking met Palestina te versterken en de universele waarden in het werk van deze Palestijnse dichter uit te lichten. De leerstoel presenteert elk jaar hedendaagse films, toneelstukken, performances en literatuur uit het Midden-Oosten en Noord-Afrika.

Afropolitan Festival

06-08.02 2019

Dit jaarlijkse festival is een van de hoogtepunten van het vijfjarenprogramma Afropolitan Forum (2019-2024), dat wordt ondersteund met de gezamenlijke financiering voor BOZAR en het AfricaMuseum vanwege de Belgische Ontwikkelingssamenwerking. Het platform is gewijd aan artistieke en culturele expressie, onderzoek en de uitwisseling van ideeën tussen Afropeanen in België en de rest van Europa.

Partners

Het Paleis voor Schone Kunsten en haar artistieke project BOZAR komen tot leven in cocreatie, met partners uit de hele wereld. BOZAR is het resultaat van de steeds evoluerende samenwerking met een breed netwerk van individuen, organisaties en instellingen, dat zich kon ontwikkelen via bijdragen, ondersteuning en wederzijds vertrouwen.

Als federale culturele instelling op de Brusselse Kunstberg heeft het Paleis voor Schone Kunsten nauwe banden met onze federale collega's.

Het Belgisch Nationaal Orkest en BOZAR werken samen met de twee andere Belgische federale instellingen op een structurele manier. Deze samenwerking beperkt zich niet tot coproducties, maar is uitgebreid tot kostenbesparende maatregelen zoals een gedeeld ticketsysteem.

Ook federale wetenschappelijke instellingen zijn belangrijke artistieke partners. BOZAR werkt op regelmatige basis samen met de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten, Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, het AfricaMuseum en de Koninklijke Bibliotheek. Andere culturele partners in Brussel waarmee we een nauwe relatie hebben opgebouwd door de jaren heen zijn CINEMATEK, Europalia, Ars Musica, Klarafestival, Moussem, Wiels, Botanique, Les Halles, Flagey, Kaaitheater, KVS, Théâtre National, Kunstenfestivaldesarts, AB, A+, Passa Porta, de VUB en de ULB, de VRT en de RTBF. Met Brussel, de hoofdstad van Europa, als uitgangspunt, bouwt BOZAR aan een sterk Europees netwerk als lid van onder meer de Europese Concertzaal

Organisatie (ECHO), the European Early Music Network (REMA), the European Festival Association (EFA), Europese en International Music Council (IMC), ENCATC, the European consortium for the STARTS Prize (samen met Waag Society en Ars Electronica) en het platform voor culturele diplomatie (samen met het Goethe-instituut, Institut français, British Council, EUNIC Global en de Europese Culturele Stichting), Culture Action Europe en Europa Nostra.

PUBLIEKE PARTNERS

Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Europese Commissie
Europees Parlement
Federale overheid
Federatie Wallonië-Brussel
Vlaamse Gemeenschap
Vlaamse Gemeenschapscommissie
Franse Gemeenschapscommissie

INSTITUTIONELE PARTNERS

Beliris
FPIM
Nationale Loterij
Nationale Bank van België
Regie der Gebouwen

STRUCTURELE PARTNERS

BNP Paribas Fortis
Deloitte

GEPRIVILEGIEERDE PARTNERS

Degroof Petercam
Denys
Engie
Interparking
Piano's Maene
Proximus

MEDIAPARTNERS

BRUZZ
Canvas
De Standaard
Klara
Knack
La Premiere
Le Soir
Le Vif / L'Express
Musiq3

STICHTINGEN

A.G. Leventis Foundation
CERA COOP
Engie Foundation
European Cultural Foundation
European Foundation Centre
Evens Foundation
Fondation Benoit
Fondation Privée Futur 21
Fonds Baillet Latour
Japan Foundation
Mercator Stiftung
Nordic Culture Fund
Olivia Hendrickx Research Fund
Open Society European Policy Institute
P&V Foundation
Stavros Niarchos Foundation
Vladimir Potanin Foundation

PROMOTIONELE PARTNERS

Artikel 27, Brussels Airlines,
Brussels SummerFestival, Brusselse Museumraad, Couleur Café (Hit the City), Plus Magazine, Davidsfonds, Eurostar, FED+, Femma, FNAC, JAP, Liberale vrouwen, NMBS B-Dagtrips, OKO, PlusPas, PlusPas, SoBru ville de Bruxelles, Thalys, Toerisme Vlaanderen, Touring, Touroperators en hoteleigenaars, Visit.brussels, VSOA-SLFP, VTB-Kultuur, ...

INSTITUTIONELE CULTURELE PARTNERS

Bilaterale ambassades in Brussel, European Representations in Brussel, nationale culturele instellingen: Art 27, British Council, Buskerud County Council Norway, Camoes Instituto da Cooperacao e da Lingua Portugal Educatieve partners, Czech Centre, Danish Cultural Institute, Embassies of Denmark, Erasmus Hogeschool, EUNIC Global, Finland, Finnish Cultural Institute, Finnish Cultural Institute Benelux, Finnish Presidency of the EU Council, Goethe Institut, Greenland Representation to the EU, Iceland, ifa, Institut français, Instituto Cervantes, Istituto Italiano de Cultura, KU Leuven, L'INSAS, La Cambre, LUCA School of Arts, Mission of the Faroes to the EU, Nordic Council of Ministers, Nordic Culture Fund, Norway and Sweden, Paspatoe, Polish Institute - Cultural Service of the Embassy of the Republic of Poland in Brussels, Romanian Cultural Institute, ULB, VGC Onderwijs, VUB

CULTURELE PARTNERS

1001 valises, 11.11.11. Vzw, A Coeur joie, ABC Distribution, Aflam Film Festival, Afrika Film Festival Leuven, Alterego, Alternative Films, Amateursector, Argos, Ars Musica, Art 27, ASKO/ SCHONBERG-ENSEMBLE, Atis Theatre, Auguste Orts, Bah Voyons, Bardafeu, Be Film, Belgian National Orchestra, Belgische orkesten, Bertelsmann, BPS22, Brussels Conservatoires, Brussels Jazz Orchestra, Brussels Philharmonic, Brussels Short Film Festival, Brusselse Museumraad, Canon Cultuurcel, CBAI, CCLJ, Centre du Cinema et de l'Audiovisuel, Centre du Film sur l'Art, Channel 4, Cineart, CINEMATEK, COCOF, Collectif Travaux Publics & Theatre des Tanneurs, Concertgebouw Brugge,

Cooperation Education Culture asbl - CEC, Courtisane, CVB, De Roovers, Democratische dialoog, Derives, Design Vlaanderen, Dirty Deal Teatro, Dissent Belgique!, Divadlo Astorka, EBU, ECHO, ECHO & Rising stars, EOne, Equinox, Europalia, Europese dimensie 'Singing cities', Festival du Film sur l'Art, Festival International du Film de Bruxelles, Festival International du Film de Namur, Film- Fest Gent, Film'on, Flagey, Flat Earth Society, Fondation Boghossian, Fonds Vrijetijdparticipatie, Full Circle, Gewandhaus zu Leipzig, Greenhouse Talent, GSARA, Gutenberg Buchhandlung, hartbovenhard, HBO, Hogeschool Odyssee, Huis van het Nederlands, ICTUS Zonzo Compagnie, Imagine Film Distribution, IMAJj, Intenationale Muziekwedstrijd Koningin Elisabeth, Interarts, Intersongs, Inti Films, ISELP, JAP, Jeugd en muziek, Jeugd en Muziek - Jeunes Musicales, Jeugd en Muziek Muziek Brussel, Jeunes Musicales de Bruxelles, JM's, Klarafestival, Koninklijk Conservatorium Antwerpen, Koninklijke Vlaamse Schouwburg - KVS, Konzerthaus Berlin, Koor & Stem, Korean Film Centre, Korean Film Festival, Korei, Koren, Korzo '90, Kunstcentrum deSingel, Kunstz / Sachli Gholamalizad, L' Alliance Francaise, L' ERG, La Monnaie, Lasso, Le Festival du film mediterraneen , Le Groupe Sanguin, Le Manège. Mons, Les Machins, Lumiere, M HKA, maelstrOm, Magazine, Man's Film, Mangji, MDRN, Michigan, Midis de la Poesie, Millenium Festival, Mo*, Mondiaal, Mooov Festival, MOOSS, Moussem Nomadisch Kunstcentrum, Musea, Musée Picasso Paris, Musiques Nouvelles, Muziekkapel Koningin Elisabeth, National Museum in Krakow, NOB - BIG BANG, NTGent, Numero Zero, nY, Off Screen, Off

World, OKO, Opera de Lille, Orchestre Philharmonique Royal de Liege, Organisatie Oude Muziek Utrecht, Paard Van Troje, Paradiso, Parlement Europeen, Pen Francophone de Belgique arts & culture - Musk - Ecole intégrée, PEN Vlaanderen, Philharmonie Luxembourg, Piano's Maene, Pink Screens, Poëziecentrum vzw - Poeziekrant, Prometheus/ Bert Bakker, Read My World, Remain In Light, ReMuA, Ricercar Consort, Rideau de Bruxelles, Royal Library of Belgium, Ruhrtriennale, Savage Films, Septembre Films, Sing Along, Sonalitte, Sony Pictures, Steinway & Sons, Tate Liverpool, Theatre du Tilleul, Theatre National de la Communauté Wallonie Bruxelles, TivoliVredenburg, transpoesie, Tristero, Tropismes Librairies, UFA, Un Grain, Un Soir, UNRIC (United Nation Regional Information Centre), VAF, Versus Production, VGC, visit.brussels, Vitamine C, Vlaams Nederlands Huis deBuren, vzw Jonge Belgische Schilderkunst, Waterstone's, Winterpret, Zinnema, ZKM | Center for Art and Media Karlsruhe C, Ictus, CBAI, Forum voor Amateurkunsten, Centre d'expression et de créativité Visit.Brussels, Zinnema, Globe Aroma, Klein Kasteeltje, Hogescholen Leuven, Brussel en Gent, Circus zonder handen, ECHO, YEAD

Hosted Events (highlights)

Opnieuw heel wat organisatoren vonden hun weg naar het Paleis voor Schone Kunsten en zijn voorzieningen om de meest uiteenlopende culturele activiteiten te organiseren. Het onthaal van die 'hosted events' wordt omkaderd binnen de algemene werking van het Paleis voor Schone Kunsten. Alle operationele diensten, de box office en de communicatiedienst dragen hun steentje bij. Hoogtepunten in het programma van 'hosted events' waren onder meer *Les Journées Émergences*, een topevenement voor actieve meditatie in de Franstalige wereld. Voor de *Grandes Conférences Catholiques* mochten we Chris Dercon, Melchior Wathelet en drie kardinalen verwelkomen: monseigneur Reinhard Marx, monseigneur Juan José Omella en monseigneur Jozef de Kesel. Voor zijn 40e verjaardag stelde de Brussels Choral Society werken van drie 20e-eeuwse componisten voor: Orff, Bernstein en Stravinsky. SOS Kinderdorpen België vierde zijn 70-jarige bestaan dan weer met het galaconcert *Singers On Stage*, terwijl Gracialive met *Callas in Concert* voor de tweede keer een virtueel en pakkend concert naar het Paleis bracht.

LANDSCAPE PAINTINGS BY BRUEGEL
A RESEARCH PROJECT BY BAS SMETS

Zaalhuur

In 2019 werden de zalen van het Paleis door flink wat vaste klanten uit het bedrijfsleven, vzw's en het maatschappelijk middenveld gehuurd voor speciale gelegenheden. Het Paleis voor Schone Kunsten organiseerde heel wat activiteiten, zoals lezingen, workshops en netwerkmomenten van een of meerdere dagen. Gezien zijn ligging vlakbij het Congrespaleis kon het Paleis voor Schone Kunsten zijn samenwerking met Square en het Convention Bureau van visit.brussels verderzetten. Zo mocht het Paleis voor Schone Kunsten internationale bijeenkomsten verwelkomen, waaronder het Forum for the Future of Agriculture (FFA), de Biennial Meeting of the European Society for Immunodeficiencies (ESID), het International Symposium on Intensive Care and Emergency Medicine (ISICEM) en het Congress of the Academia Ophtalmologica Belgica.

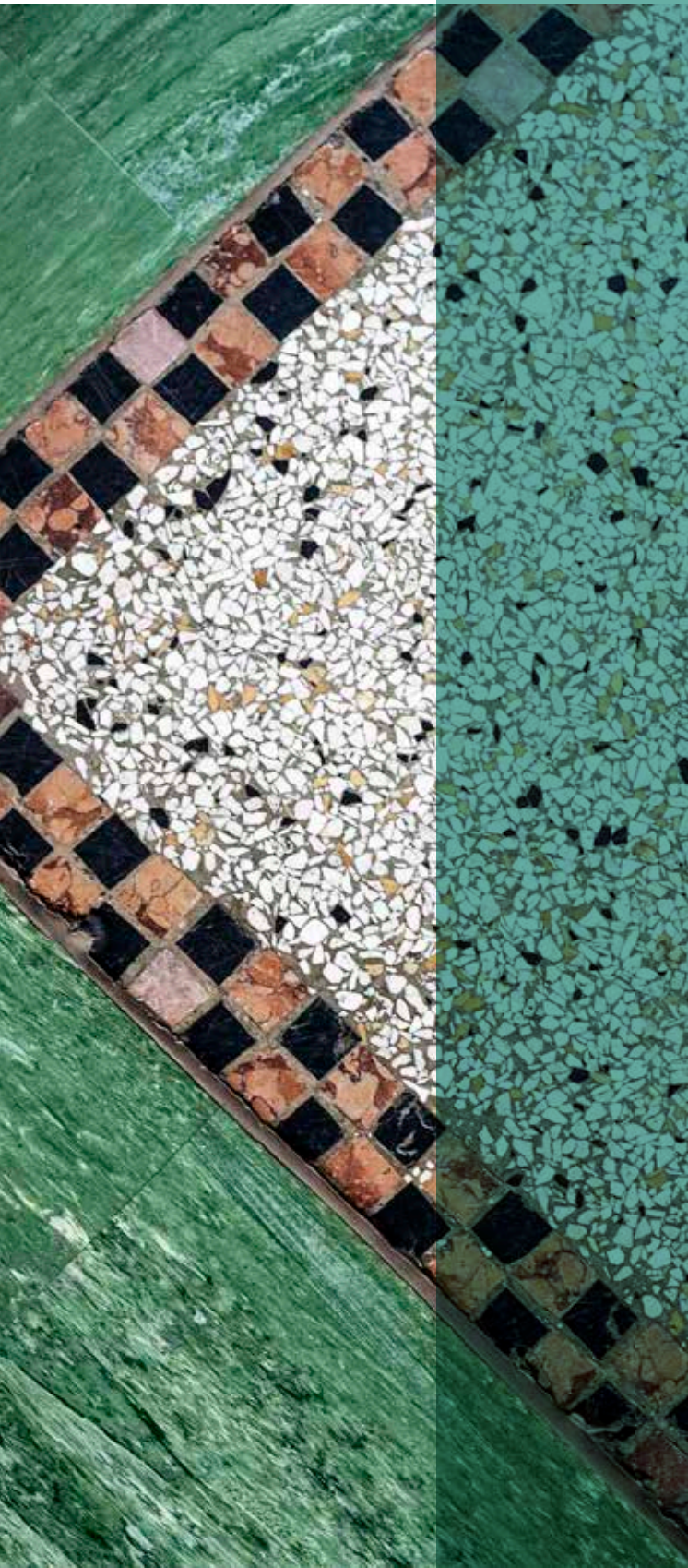

GEBOUW

In zijn memoires beklagde Victor Horta zich er al over dat de platte daken van het Paleis voor Schone Kunsten niet toegankelijk waren voor het publiek. Ruim 90 jaar later gaat de wens van de meester alsnog in vervulling. We hebben geprofiteerd van de noodzakelijke herstelling van de waterdichtheid van deze platte daken om de dakopbouw in deze zone volledig te herzien. De oude waterdichtingslaag werd tot op het beton afgeschraapt en vervangen door een nieuwe roofing. Daarop kwam een dikke isolatielaag die de energie-efficiëntie van het gebouw moet verbeteren. Met de keuze voor een vloerafwerking in betontegels krijgt het Paleis voor Schone Kunsten er ineens een panoramisch dakterras bij met zicht op het Koninklijk Paleis en de binnenstad, precies zoals Horta het oorspronkelijk had voorzien. Van de gelegenheid werd bovendien gebruik gemaakt om het kleine dakappartement, dat stilistisch de overgang markeert tussen de bepleisterde neoclassicistische gevels van het Errera-gebouw en de ritmische art-decogevels in blauwe hardsteen van het Paleis voor Schone Kunsten, grondig te renoveren. Deze voormalige directeurswoning, die in de loop der jaren grondig was verbouwd, hervond zijn oorspronkelijke volumes en wordt heringericht als een kleine artiestenresidentie. De architecte en Horta-specialiste Barbara Van der Wee verrichtte het studiewerk voor deze werken waarvan de oplevering wordt voorzien in 2020. Voor de herinrichting van de vestiaires op het parterreniveau van de concertzaal Henry Le Bœuf deden we opnieuw een beroep op het architectenbureau Robbrecht & Daem. Hun ontwerp herneemt dezelfde opvallende interieurelementen als in Café Victor, de Bozar Shop en de Box Office. Zo kregen de baliemeubels dezelfde lichtblauwe polyurea coating en de lambriserings en opbergkasten werden eerst donker gebeitst en daarna met hoogglans vernist. Aan één kant werd plaats vrijgemaakt voor een kleine bar. Net als in Café Victor werd het barmeubel hier volledig in messing uitgevoerd.

Niet alle investeringen zijn echter even zichtbaar voor het publiek. Eén van de belangrijkste uitdagingen bestaat erin om de technische uitrusting van het gebouw op peil te houden en voortdurend aan te passen aan de huidige normen en standaarden en aan de artistieke en culturele praktijk van vandaag. De vervanging van een grote koelgroep bood ons de kans om een bypass te realiseren tussen het koelcircuit van de noordelijke en dat van de zuidelijke tentoonstellingszalen. Tot vandaag waren de koeltechnieken voor de beide expocircuits volledig gescheiden. Dankzij de nieuwe bypass is het mogelijk om koelcapaciteit van het ene circuit naar het andere af te leiden wanneer dit noodzakelijk blijkt voor de optimale conservatie van de kunstwerken. Ondertussen heeft de bypass al meermaals zijn nut bewezen. In het plafond van de concertzaal Henry Le Bœuf werden drie nieuwe lichtbruggen geïnstalleerd. Deze mobiele lichtbruggen kunnen worden toegevoegd in geval de zetels in het parterredeelte van de concertzaal worden weggenomen. Voortaan functioneren zowel de nieuwe als de bestaande lichtbruggen op dezelfde afstandsbediening en beschikken zij over dezelfde uitgebreide veiligheidsvoorzieningen.

Concessies

Het Paleis voor Schone Kunsten biedt zijn bezoekers vandaag drie extra diensten aan: een Bookshop en twee horecazaken, enerzijds kleine restauratie met een gevarieerde menu- en drankenkaart, en anderzijds een gastronomisch restaurant (één ster in de Michelinids sinds 2017). In november 2016 vierde BOZAR de opening van de BOZAR Bookshop in samenwerking met boekhandel Walter König, die met meer dan 40 verkooppunten in Europa (onder meer in Londen, Parijs en Berlijn) erkenning geniet in de sector van museumshops. De financiële resultaten van 2019 van de BOZAR Bookshop liggen in lijn met de vooruitzichten en stellen het Paleis voor Schone Kunsten gerust gekozen te hebben voor een internationaal gerenommeerde partner. Jaarlijks wordt de BOZAR Bookshop almaar bekender bij de liefhebbers van tentoonstellingscatalogi, hedendaagse kunst- en architectuurboeken. De hele dag door en tot een uur na de voorstellingen kunnen bezoekers bij BOZAR Café Victor terecht voor een gevarieerd en kwaliteitsvol aanbod aan democratische prijzen. De financiële resultaten van 2019 lossen de verwachtingen van alle partijen in en getuigen van de jarenlange sterke vraag naar dit type horecazaken binnen het Paleis voor Schone Kunsten. Café Victor biedt plaats aan 300 personen en verwelkomt zowel werknemers uit de Kunstbergwijk voor een gezellige lunch, als het publiek van het Paleis voor of na een concert, en uiteraard ook bezoekers van tentoonstellingen, studenten en gezinnen. Er wordt voortdurend nagedacht over de menukaart, om het aanbod zo goed mogelijk af te stemmen op de verwachtingen van de klanten, maar ook om een link te creëren met de artistieke programmatie van het Paleis.

In de loop van 2019 werd het BOZAR Restaurant, met chef Karen Torosyan aan het roer, bekroond met een half puntje extra in de Gault & Millau-gids. Daarmee behaalt het restaurant een straffe 17,5 op 20 en bevestigt het zijn plaats in de top tien van beste restaurants in België. De topchef blijft hoge ogen gooien met zijn ingenieuze, unieke en smaakvolle recepten. De financiële resultaten van 2019 bevestigen de dynamiek van het team van het BOZAR Restaurant, dat is uitgegroeid tot een vaste waarde in de Brusselse gastronomie.

ORGANISATIE

Communicatie & Marketing

Structuur van het departement

Een nieuw elan voor het departement met een reorganisatie die de intradepartementale relaties wil versterken en meer transparantie binnen de instelling beoogt. Een duidelijke omschrijving van de verantwoordelijkheden van alle betrokkenen, de aanstelling van een coördinator per subteam en de organisatie van gestructureerde periodieke teamvergaderingen zorgden voor een vlottere informatiestroom en een groter gevoel van welzijn op het werk. Het budget werd ook herzien met aandacht voor een meer samenhangende en participatieve verdeling.

Verdere digitalisering

De digitalisering van promotie en communicatie werd verdergezet met de oprichting van een 'digiteam' binnen het departement, en opleidingen (animatie en montage) voor grafici en andere communicatiemedewerkers. De strategie voor de captatie en streaming van concerten en andere evenementen werd verder uitgewerkt. Specifieke campagnes (met nadruk op jongeren) werden gelanceerd om het aandeel digitale tickets te verhogen, in het bijzonder voor klassieke concerten en de tentoonstellingen.

Op weg naar een nieuwe website:

In 2019 heeft het digitale team, in samenwerking met het IT-team, gewerkt aan de opstelling van een bestek dat de strategie en de technische vereisten bevat voor de toekomstige ontwikkeling van een nieuwe "public-centric" website, die meer inspeelt op onze behoeften en op onze omgeving in ruime zin. Een heuse uitdaging waarvoor de input van alle artistieke en ondersteunende departementen nodig was. De offerteaanvraag voor de ontwikkeling van de website op basis van dat bestek werd op 13 januari 2020 online gezet. De nieuwe website zou dus in de loop van 2021 klaar moeten zijn.

En naar een nieuwe huisstijl:

Een vernieuwde samenwerking met Base Design werd ingezet, met brainstorms en inleidende workshops, die zal leiden tot een nieuwe huisstijl die fris, hedendaags, relevant, en aangepast is aan de noden van de digitale trends. De lancering van deze nieuwe "look and feel" zal simultaan gebeuren met de nieuwe website in 2021.

Breed en diep

Onze campagnes gingen vaak resoluut voor een drempelverlagend effect naar een breed publiek. Zo werd topvoetballer en cultuurliefhebber Thomas Meunier het gezicht van BOZAR voor een sociale mediacampagne in het voorjaar. In het kader van het engagement van BOZAR om erfgoed radicaal hedendaags aan te pakken werden hiphopper Zwangere Guy en Zap Mama-zangeres Marie Daulne de stemmen die je de 16de eeuw inleidden voor het project De Eeuw van Breugel. Artistieke en promotiecontent vielen vaak perfect samen. De campagnefilm voor de expo Keith Haring die we op het de Brouckèreplein toonden op een reusachtig scherm was een bijna exacte kopie van het animatiewerk dat Haring zelf creëerde voor een billboard op Times Square, New York in 1984.

Sociale media

BOZAR blijft koploper in het gebruik van sociale media. Omdat we tegelijkertijd aanwezig zijn op Facebook, Instagram, Twitter, YouTube en LinkedIn, heeft de communicatie over de Keith Haring-tentoonstelling de interactie met het publiek via die verschillende media aangewakkerd.

Eind 2019 waren

1,600
geabonneerd.

11,000
professionals.

37,500
volgers.

Maandelijks kwamen er gemiddeld
150 nieuwe volgers bij.

141,346
'likes'.

64,000
volgers,

met een toename van 200 nieuwe volgers per maand.

Pers

Om de evenementen van BOZAR aan te kondigen, heeft de persdienst in 2019 250 persberichten verstuurd, 18 persconferenties ingericht en 400 interviews georganiseerd. Dat resulteerde in 4.300 persartikelen (waarvan 1.900 in de internationale pers) en bijna 500 reportages op radio en televisie. Belgische journalisten reisden voor de projecten van BOZAR naar Liverpool voor de expo Keith Haring en naar Minsk voor het filmfestival Bridges. Zo konden zij een beeld schetsen van de opdracht van BOZAR op het vlak van culturele diplomatie. Zowat 200 journalisten van de internationale pers hebben onze tentoonstellingen bezocht, met de steun van met name visit.brussels.

Institutional Relations

Het departement Institutional Relations van BOZAR versterkt de duurzaamheid en de samenhang van de artistieke, sociaal-politieke en netwerkmissie van de instelling als Europees Huis van Creatie, Huis van Verandering en wereldwijd transdisciplinair platform voor culturele betrekkingen en cocreatie. Het departement bestaat uit drie eenheden: interne coördinatie, België en internationale focus. Samen bieden zij lokale, regionale en internationale expertise en ontwikkelt het departement strategieën en governance modellen voor de financiële, politieke en institutionele langetermijnkaders voor de programma's van BOZAR. Het staat ook in voor de planning van de verplaatsingen en vergaderingen van de CEO, de coördinatie van evenementen rond EU-voorzitterschap en de consolidatie van het netwerk van BOZAR op nationaal, Europees en internationaal niveau. Het departement implementeert de Europese en internationale missies van de instelling, die berusten op de beginselen van wereldburgerschap. Ze bepleiten de rol die cultuur speelt bij duurzame ontwikkeling, maar ook bij externe en culturele betrekkingen en samenwerking, diplomatie en beleidsontwikkeling. Internationale samenwerkingen leveren een essentiële dynamiek met het oog op de doelstellingen van BOZAR. Ze verrijken BOZAR niet alleen als instelling, maar dragen ook bij tot het slopen van culturele barrières en stereotypen, het veranderen van de heersende opvattingen, en het bereiken van een nieuw publiek, gelijkwaardige uitwisseling en een grotere solidariteit tussen de culturele sector en de rest van de samenleving.

De langetermijninitiatieven die Institutional Relations samen met de artistieke departementen van BOZAR uitstekende, beantwoorden aan de regionale en nationale samenwerkingsprioriteiten van België. Deze initiatieven promoten het imago van België in het buitenland, en het externe beleid en de samenwerkingsprioriteiten van de Europese Unie met diverse regio's in de wereld. Aan de hand van verschillende methodes plaatsen ze kunstenaars, cultuuractivisten en creatieve sectoren centraal in de interdisciplinaire, intersectorale en interregionale dialoog.

Voorbeelden in 2019:

- Met de steun van de Fédération Wallonie-Bruxelles organiseerde BOZAR mee het Kigali International Forum, met als focus de specifieke stedelijke uitdagingen en het ontbreken van culturele ruimte in de Rwandese hoofdstad.
- BOZAR neemt momenteel deel aan twee consortia van grote Europese ontwikkelingsprojecten: Culture at Work Africa (2018-2022), dat streeft naar interculturele dialoog in het stedelijke Afrika ten zuiden van de Sahara, en HerMaP (2019-2023), een project ter promotie van het cultureel erfgoed in Iran voor sociale ontwikkeling en inclusieve groei.
- Studiotopia brengt wetenschappers en kunstenaars samen bij BOZAR, als onderdeel van het regionale project STARTS (Science, Technology & the Arts), met als doel om samen na te denken over mogelijke toekomstscenario's voor de Europese samenlevingen. Het krijgt daarbij de financiële steun van DG CONNECT van de Europese Commissie.

- Dankzij het Europese programma Creative Europe kon BOZAR de Europese partnerschappen aanhalen. Zo ontwikkelden we samen innovatieve projecten zoals DIS-OTHERING: beyond Afropolitan & Other labels en Artists in Architecture, die in 2019 uitmondten in onderzoek, tentoonstellingen en publicaties.

Institutional Relations in 2019 :

Beheer van
4,2 mio €
in internationale
samenwerkingsverbanden
(12 % van het jaarbudget van de instelling).
Projecten met meer
dan 100 landen
> 1.000
samenwerkingsverbanden
in België en wereldwijd
2 programma's rond
EU-voorzitterschap,
gecoördineerd met
Roemenië en Finland
15 actieve EU-projecten
met meer dan 500 artiesten

Human Resources

Op 31 december 2019 bestaat het totale personeelseffectief van het Paleis voor Schone Kunsten uit 357 medewerkers waarvan 230 met een voltijds contract en 140 met een deeltijds contract. Deze medewerkers vertegenwoordigen 299 VTE. Dit betekent een stijging voornamelijk ten gevolge van de beslissingen in het kader van het sociaal overleg, de afbouw van de inschakeling van derden-contracten, de toename van medewerkers in het kader van langdurige projecten, de vervanging en re-integratie van langdurige zieken en de daling van de opname van loopbaanonderbreking. Met betrekking tot het vast personeelbestand werden 9 nieuwe medewerkers, met contract van onbepaalde duur, aangeworven. Het betreft hier het opnieuw invullen van bestaande functies en het invullen van nieuwe functies in het kader van het sociaal overleg. Hierbij werd organisatorisch rekening gehouden met de impact van het nieuwe arbeidsreglement per 1 januari 2019, de wettelijke limieten inzake arbeidsduur, de aanwervingen in het kader van het herstel van het evenwicht werk-privé en de beoogde daling van de overuren. Daarnaast hebben we gedurende 2019 afscheid genomen van 14 personen.

Selections

Op basis van de **40 opengestelde vacatures** werden

2636 kandidaten

opgenomen in de desbetreffende rekruteringsprocedure. In totaal vonden

440 sollicitatiegesprekken

plaats, op basis waarvan

136 nieuwe contracten

werden afgesloten.

Sociale dialoog

Tijdens het eerste kwartaal lag de nadruk op de implementatie van het nieuwe Arbeidsreglement en de verderzetting van de besprekingen naar een structurele loonpolitiek. In navolging van de inspanningen in 2017 en 2018 voor een bedrag van 950.000 €, werd in oktober 2019 een bijkomende enveloppe vrijgemaakt van 200.000 € op jaarbasis gericht op de lagere loonklassen, rekening houdend met het wettelijk verplichte financiële evenwicht. Naar aanleiding van een sociaal incident in april 2018 werd een motie van wantrouwen geformuleerd naar de directie. Het eisenpakket en de verwachtingen van de sociale partners werden vervat in de nota aan het Paritair Comité van 20 juni 2018. Hieruit volgde de oprichting van een Speciaal Comité bestaande uit bestuurders van BOZAR en de leden van het Paritair Comité. Op basis van een intern gestructureerd overleg, per afdeling, werden de pijnpunten in de organisatie en het gebrek aan procedures en efficiëntie vastgelegd. De doelstellingen zijn gericht op de verbetering van de organisatie en de werkomstandigheden, de verlaging van de werkdruk en de verlaging van het aantal evenementen. De acute problemen op korte termijn werden aangepakt door de aanwerving van bijkomende medewerkers en de versnelde uitvoering van bijkomende investeringen. Daarnaast werden de structurele problemen aangepakt door de vastlegging van nieuwe procedures inzake de operationele werking, de planning, het meerjarig budget, de besluitvorming en de beslissingsstructuur, het artistieke beleid conform de missie en waarden, de verbetering van de veiligheid op de werkplaats... Deze structurele reorganisatie werd geëvalueerd in juni 2019 door het actualiseren van de lijst van maatregelen, de herstructurering van enkele afdelingen en de wijziging van de besluitvorming in samenwerking met de medewerkers, het Managementteam en de Raad van Bestuur. Deze doorgevoerde veranderingen zullen opnieuw besproken worden met de sociale partners in januari 2020.

De structurele sociale dialoog werd tevens hervat in het najaar van 2018. Op basis van de evaluatie van het Arbeidsreglement werden aanpassingen besproken met de sociale partners in juni 2019. Op basis hiervan werd een nieuw Arbeidsreglement goedgekeurd in december 2020. Deze nieuwe versie van het Arbeidsreglement treedt in werking op 1 januari 2020 en is een verdere stap in de optimalisatie en harmonisatie van de werkomstandigheden, conform de wettelijke bepalingen, waarbij een beter evenwicht tussen privé en werk beoogd wordt.

Welzijn

In het kader van de opvolging van de psychosociale enquête van 2014 werden verdere stappen gezet inzake de optimalisatie van het welzijn op het werk door het informeren van de medewerkers omtrent de psychosociale wetgeving, de verdere activering van de rol van vertrouwenspersonen, de permanente aandacht voor het 'Respect op het Werk' en een verhoogde preventieve aandacht voor grensoverschrijdend gedrag en burn-out. In september 2019 werd de psychosociale enquête, op basis van dezelfde methodiek van deze van 2014, opnieuw gelanceerd. We verwachten de resultaten en de analyse van de evolutie omstreeks midden januari 2020. Op basis hiervan zullen verdere maatregelen genomen worden. Het kort ziekteverzuim (-1 maand) stijgt licht van 2,36 % naar 2,58 %. Hierbij blijven we evenwel onder de percentages van 2016 en 2017. Het lang ziekteverzuim (+1 maand) stijgt van 2,10 % naar 3,39 %. Hierbij valt wel op te merken dat in het najaar 2019 een viertal medewerkers met langdurige ziekte gecontacteerd werden door de bevoegde instanties en BOZAR ondertussen verlaten hebben. In het kader van de invoering van het nieuwe Arbeidsreglement merken we een duidelijke daling van het aantal overuren en van de overschrijdingen van de limieten, gemiddeld met 50%. Daarnaast draagt de invoering van het systeem van telewerken tevens bij tot het herstel van de balans werk-privé.

Comité Preventie en Bescherming op het Werk (CPBW)

Tijdens de quasi maandelijkse vergaderingen van het CPBW zijn verdere stappen ondernomen, op basis van het jaarlijkse actieplan, om het welzijn en de veiligheid van elke medewerker te verbeteren. Specifieke aandacht besteden we aan de uitbreiding van het team en de verduidelijking van de rol van de preventieadviseur en deze van de veiligheidsadviseur (Safety versus Security). De nieuwe Operationeel Adviseur neemt tevens de bevoegdheid van veiligheidsadviseur op. Hij wordt hierin bijkomend ondersteund door een voltijdse administratieve medewerker. Omtrent de beperking van de overschrijdingen van de maximale wettelijke arbeidsduur (11 uur per gewerkte dag en 50 uur per week) van personeelsleden werden organisatorische en structurele maatregelen genomen. Maandelijks worden gedetailleerde rapporten besproken. We merken een aanzienlijke daling van de medewerkers die werken volgens een gepland uurrooster. Voor de medewerkers met een variabel uurrooster dringt een bewustwording en een mentaliteitsverandering zich op, voornamelijk inzake tijdsbeheersing en efficiëntie. Het nieuwe arbeidsreglement draagt hier verder toe bij. Globaal daalt het aantal overuren gestaag in diverse departementen. Hierbij wordt ernaar gestreefd om de werkdruk te verlagen en tijdelijke alternatieven te voorzien voor de piekmomenten of -periodes.

Ontwikkeling

In 2019 volgden de vaste medewerkers van BOZAR in totaal

5.816
opleidingsuren.

De opleidingen vloeien voort uit de functiebehoefte en de drang naar zelfontwikkeling. Daarnaast werden strategische opleidingen georganiseerd met bijzondere aandacht voor coaching-trajecten voor leidinggevend en individuele begeleiding voor medewerkers, trainingen inzake klantvriendelijkheid, mediatraining, EHBO-basisopleiding, basiskennis inzake de gehanteerde softwareprogramma's en specifieke opleidingen omtrent welzijn op het werk. In september 2019 werd een algemeen begeleidingsprogramma met betrekking tot ontwikkeling via Hudson opgestart voor de leidinggevend. Het ondersteuningstraject bestaat uit een development assessment, individuele feedback- en coaching-sessies, en workshops. Het traject loopt tot eind juni 2020.

Taalcursussen blijven een noodzaak voor de medewerkers.

52 medewerkers

volgden taallessen

Nederlands of Frans, waarvan de meeste lessen in-house gegeven worden tijdens de middag. Daarnaast werden intensieve individuele taallessen georganiseerd voor voornamelijk leidinggevend en medewerkers ingeschakeld op projecten. De taalopleidingen zullen ook in de toekomst verder gezet worden met een specifieke aandacht voor individuele begeleiding. Hierbij wordt bijzondere aandacht besteed aan taalopleidingen voor medewerkers ingeschakeld op specifieke Europese projecten. De taalopleidingen werden ook uitgebreid naar werknemers met contracten van bepaalde duur. Het pakket aan specifiek-technische opleidingen gerelateerd aan de huidige functie van de medewerker werd tevens uitgebreid met als doel de efficiëntie binnenin de functie uit te breiden, de ergonomie te bevorderen en andere werkmethodes te introduceren.

Mobiliteit

In 2019 werden verdere en aanvullende maatregelen genomen om de flexibiliteit, de communicatie en de mobiliteit van de werknemers onderling te bevorderen zoals de introductie van flexdesking voor tijdelijke medewerkers, de overschakeling naar laptop- en smartphonegebruik voor elke medewerker en de uitbreiding van een BOZAR-emailadres naar alle medewerkers. Ter verbetering van de dienstverlening naar de toeschouwers en in het kader van een inclusief beleid willen we, aan lokale én internationale jongeren, groeikansen geven als stagiair of als vrijwilliger. Aan senioren willen we de mogelijkheid geven om hun kennis maatschappelijk ter beschikking te stellen en jonge medewerkers te begeleiden. De inschakeling van vrijwilligers is uitgebreid naar alle departementen en disciplines. Dit resulteert in een verdere stijging van het aantal vrijwilligers, zijnde gemiddeld 116 personen op jaarbasis. Om de continuïteit te verzekeren werd een structurele samenwerking met de vrijwilligers van de Europese Commissie ondertekend op 19 december 2019.

Gedurende 2019 zijn 42
stageplaatsen ingevuld.

Dit betekent een lichte stijging ten opzichte van 2018 mede dankzij de verderzetting van de activering van het Europese Programma Erasmus Plus waarbij de gemiddelde duur van een stage drie tot zes maanden bedraagt. De stagiairs worden ingeschakeld op specifieke projecten en begeleid door een interne en externe stagebegeleider. Hierdoor wordt een relevante meerwaarde teweeggebracht zowel voor de stagiair als voor BOZAR. In het kader van de lopende samenwerking en synergie met de andere federale instellingen (De Munt & Belgian National Orchestra) streven we ernaar om de onderlinge mobiliteit te versterken en medewerkers groeikansen te bieden. Op basis van het lopende project inzake synergie werden aanbevelingen naar de voogdijminister geformuleerd, inzake de ontwikkeling van een gezamenlijk ICT-platform.

Financiering

Een gediversifieerd financieel model

In tegenstelling tot een groot aantal culturele instellingen in Europa is BOZAR niet uitsluitend afhankelijk van overheidssteun. Wij halen inkomsten uit een evenwichtige mix van subsidies, ticketverkoop, zaalverhuur en de steun van zowel bedrijven als particulieren. De dotatie van de Belgische federale regering en een jaarlijks bedrag van de Nationale Loterij vormen samen de ruggengraat van ons financieel model en zijn goed voor een derde van onze inkomsten. De federale dotatie wordt gebruikt voor het onderhoud van ons gebouw en een deel van onze personeelskosten. Dit onderscheidt ons van veel andere culturele instellingen in België: het Paleis voor Schone Kunsten moet op zoek naar variabele projectgebonden inkomsten om de kosten voor haar artistieke programma's te dekken.

Belgische subsidies

Het Paleis voor Schone Kunsten staat onder voogdij van de federale overheid. Tot 30 november 2019 was vicepremier en minister van Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Europese Zaken Didier Reynders verantwoordelijk voor onze instelling. Met ingang van 1 december 2019 werd deze verantwoordelijkheid overgedragen aan premier Sophie Wilmès.

Het departement Institutional Relations zorgde voor de opvolging van diverse subsidies: de FOD Buitenlandse Zaken, de FOD Kanselarij van de Eerste Minister, de Franstalige Gemeenschap en de Vlaamse Gemeenschap, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de Vlaamse Gemeenschapscommissie en Franse Gemeenschapscommissie, de Belgische Nationale Loterij en de Nationale Bank van België.

Europese subsidies

Gestoeld op zijn Europese en internationale missies is een groot deel van het BOZAR-programma gericht op de promotie van Europa als een cultureel project, en op de samenwerking met de Europese instellingen. In 2019 was BOZAR als leider of partner betrokken bij 15 Europese projecten met de steun van Creative Europe, Erasmus+, Europe for Citizens, Horizon 2020, of van verschillende programma's van DG DEVCO, DG CONNECT of EDEO.

Particuliere financiering

Om niet al te afhankelijk te zijn van Belgische en Europese financiering, ontwikkelt BOZAR specifieke samenwerkingen met externe particuliere partners die onze artistieke doelen delen.

Onze financieringsactiviteiten steunen op drie pijlers.

Een eerste pijler is die van de BOZAR Patrons: particulieren en bedrijven die hun schouders willen zetten onder de artistieke projecten van het Paleis voor Schone Kunsten.

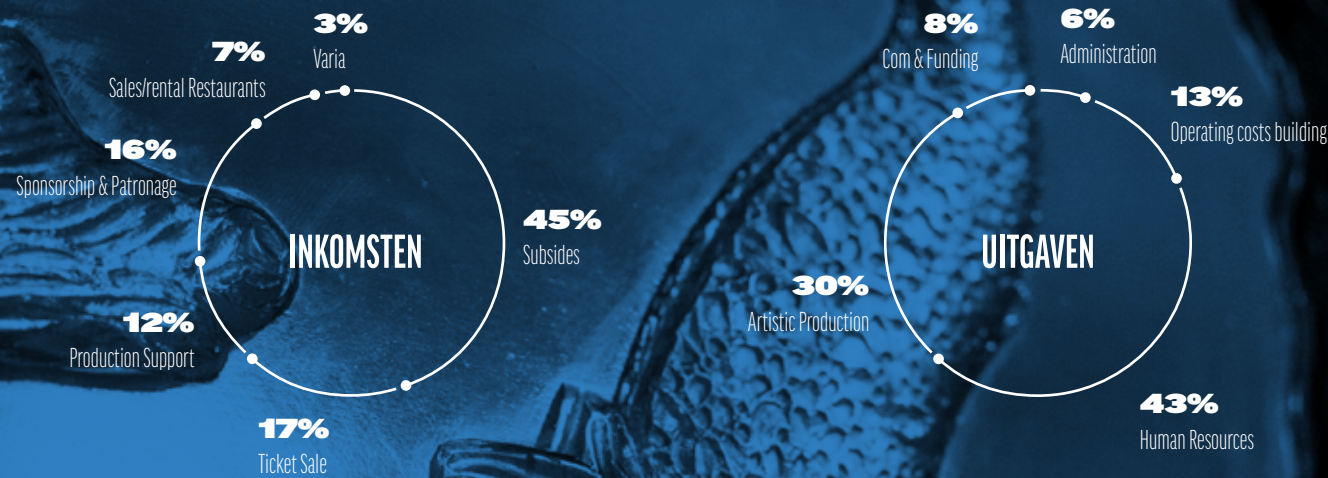
Hun jaarlijkse financiële steun gaat voornamelijk naar een bijzondere en internationale programmatie, educatieve projecten en ondersteuning voor jong talent. In ruil voor hun bijdragen kunnen de Patrons al onze activiteiten in de best mogelijke omstandigheden bijwonen: concerten, tentoonstellingen, filmvoorstellingen, lezingen of podiumkunsten. Ze krijgen bovendien toegang tot heel wat andere privileges, reizen en exclusieve activiteiten binnen en buiten de muren van het Paleis. Het jaarlijkse galadiner vormt voor de Patron-leden, corporate partners en andere genodigden een bijkomende gelegenheid om hun steun aan BOZAR in de verf te zetten. Sinds vorig seizoen kunnen we ook de Young Patrons (leden tot 45 jaar) een uitgebreid, divers en dynamisch aanbod bieden, met bijna 40 nieuwe leden als resultaat.

Stichtingen vormen de tweede pijler van onze financieringsactiviteiten. Zij helpen bij de financiering van specifieke projecten, die zonder hun bijdragen onmogelijk zouden zijn. Een verscherpt professionalisme in de opvolging van de dossiers, de verslaggeving over het gebruik van de toegekende budgetten en de analyse van hun impact heeft ons in staat gesteld een groter aantal stichtingen te overtuigen. Zij bevestigen hun vertrouwen in ons, project na project. Zo kunnen meer dan een twintigtal projecten - waarvan vele gespreid over meerdere jaren - verdergezet worden. Ze zijn uitgewerkt rond drie grote thema's: erfgoed, sociale cohesie en Europees burgerschap.

Corporate development, onze derde pijler, ondersteunt in de eerste plaats langetermijnsamenwerkingen en themagebonden, occasionele sponsoring en media-aandacht. Het is mooi om te zien hoe de waarden van onze partners uit het bedrijfsleven en die van de artistieke initiatieven die zij steunen almaar beter op elkaar zijn afgestemd. Een toenemend deel van onze inkomsten is afkomstig uit het verhuur van receptieruimten, de verkoop van tickets voor privénocturnes of -concerten en andere sporadische samenwerkingen. Het toont hoe graag onze klanten hun band met BOZAR in de verf zetten.

Ook de toenemende aandacht van al onze partners voor sociale inclusie, diversiteit en maatschappelijke verantwoordelijkheid (milieu, mobiliteit enz.) stemt ons bijzonder blij. Het gaat immers om aspecten die bepalend zijn in onze projecten en die het Paleis voor Schone Kunsten hoog in het vaandel draagt. Dankzij de banden met onze partners kunnen we 15 % van de financiële behoeften van het Paleis voor Schone Kunsten dekken.

Financieel overzicht

BALANCE (X1000€)

	2018	2017	2016
FIXED ASSETS	40.125	36.862	36.885
FLOATING ASSETS	21.285	24.296	15.186
TOTAL ASSETS	61.410	61.158	52.068
AMOUNTS PAYABLE OVER MORE THAN ONE YEAR AND PROVISIONS	4.808	5.228	5.433
AMOUNTS PAYABLE OVER ONE YEAR OR MORE	12.840	11.695	12.004
EQUITY CAPITAL	43.762	44.235	34.630

RESULTAATREKENING (X1000€)

	2018	2017	2016
SALES AND PERFORMANCE	35.580	30.702	32.092
OF WHICH FEDERAL SUPPORT	12.583	12.439	12.277
STAFF EXPENDITURE	14.522	13.819	13.947
NET RESULT	-19	-27	-67

LEDEN VAN DE RAAD VAN BESTUUR

Voorzitter: Graaf Etienne Davignon
 Leden: Michel Praet, Marleen Van Waeyenberge, Geertrui Windels, Jan Cornillie, Jean Courtin, Antoine Drzymala, Henri Simons, Marc Blanpain, baron Jean-Pierre de Bandt en Marie-Paule Quix

AUDITCOMITÉ

Michel Praet, Geertrui Windels, Jean Courtin, Marc Blanpain en aandeelhouders

MANAGEMENT

CEO – Artistiek Directeur: Ridder Paul Dujardin
 Financieel Directeur: Jérémie Leroy
 Operationeel Directeur: Albert Wastiaux
 Directeur Tentoonstellingen: Sophie Lauwers
 Muziekdirecteur: Ulrich Hauschild
 HR-directeur: Ignace De Breuck
 Algemeen secretaris: Didier Verboomen
 Verantwoordelijke Cinema: Juliette Duret
 Verantwoordelijke Artistiek Beleid: Anna Vondracek
 Verantwoordelijke Institutionele Relaties: Magdalena Liskova
 Verantwoordelijke Marketing & Communicatie: Sandrine Demolin
 Commercieel verantwoordelijke: Luc Préaux
 Verantwoordelijke ICT: François Pettiaux
 Verantwoordelijke Investerings, Veiligheid & Archief: Stéphane Vanreppelen
 Verantwoordelijke Faciliteiten: Guillaume Creusat
 Logistiek verantwoordelijke: Rudi Anneessens
 Verantwoordelijke Publiekengagement: Tine Van Goethem
 Verantwoordelijke Openbare diensten: Matthieu Vanderdonck
 Verantwoordelijke Box Office: Chantal Matthys
 Verantwoordelijke Planning: Annik Halmes

COMMISSIELEDEN

Marc Boeykens, Florence Lepoivre en Rika Denduyver

AUDITEURS

Pierre Rion en Vital Put, raadsheren van het Rekenhof
 Bernard de Grand'Ry (RSM Belgium) en Olivier Declercq (KPMG)

AANDEELHOUDERS

The Federal State (67%) & FPIM (SFPI in FR) (33%)

COLOFON

Coördinatie en redactie: Thomas Vandemeulebroucke
 Ontwerp en grafische vormgeving: In Extremis
 Auteurs: Johan De Smet, Kurt De Boodt, Luc Préaux, Elie Jesuran, Ignace De Breuck, Sam Deckmyn, Sandrine Demolin, Annik Halmes, Tine Van Goethem
 Redacteuren: Johan De Smet, Lotte Poté, Olivier Boruchowitch, Maarten Sterckx
 Fotografie:
 © Philippe De Gobert
 © Studio Yves Zurstrassen
 © Iris Rombouts
 © Caroline Lessire
 © Illias Teirlinck
 © Antoine Espinasseau

Dit jaarverslag is beschikbaar in het Nederlands, Engels en Frans.
 Verantwoordelijke uitgever: Paul Dujardin

